

Historický ústav FF UHK

Posudek bakalářské práce

Autor: Judita Kožíšková

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název práce (česky): Represe venkova v 50. letech 20. století a její vliv na život v obci Litoboř, UHK 2016, 120 s. + přílohy.

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Tomáš Hradecký, Ph.D.

Oponent: Mgr. Pavel Horák

Judita Kožíšková se rozhodla pro zpracování tematiky represe rolníků v průběhu první etapy kolektivizace československého zemědělství na konkrétním případu obce Litoboř. Na úvod je nutné říci, že tato problematika je již badatelsky zpracovaná. Jmenujme především práci Pavla Světlíka (Pavel SVĚTLÍK, *Rodina sedláka Víta v represích režimu jedné strany*, diplomová práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2009). Taktéž zejména regionální historici jsou s akcí „Teror Náchod“ dobře obeznámeni a rovněž u valné části potomků starousedlíků jak z Litoboře, tak i z širokého okolí, jsou osudné události stále v živé paměti. Nejedná se tedy o téma „takřka zapomenuté“, jak se nás Judita Kožíšková snaží ve své práci přesvědčit. Samozřejmě, jak autorka správně uvádí, doposud nebyla zodpovězena řada otázek. Ke škodě se však předložená bakalářská práce těmito problémy nezabývá, nepřináší žádná nová fakta, svědectví či inovativní přístupy k dané látce. Autorka se pouze omezuje na opakování již známých faktů. Z tohoto pohledu se jeví zvolené téma jako nepřilíš vhodné.

Již samotná úvodní část bakalářské práce obsahuje některé nedostatky. Zcela chybí metodologická část. Práce rovněž postrádá řádný rozbor literatury. Ten se omezuje pouze na publikace týkající se přímo Litoboře. O obecné literatuře se dovídáme jen pramálo. Kdyby autorka provedla řádný rozbor literatury, zjistila by, že publikace Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2007 je reprintem autorovy starší publikace (TÝŽ, *Soumrak selského stavu 1945–1960*, Praha 2001), která byla obohacena pouze o několik kapitol, jež se ale netýkají studovaného období ani tématu. V opačném případě by odpadlo zbytečné střídavé citování z obou publikací (s. 19, 20, 22 atd.). Dále autorka zcela ignoruje existenci diplomové práce věnující se kolektivizaci zemědělství na Náchodsku (Lenka ROZTOČILOVÁ, *Přechod od zemědělské malovýroby k socialistické velkovýrobě na Náchodsku*, diplomová práce, Pedagogická fakulta v Hradci Králové, 1977). Ač se jedná o práci tendenční, lze ji v omezené míře využít. Navíc by ji měla autorka alespoň znát. Zcela chybí rozbor

archivních pramenů (ačkoliv se 1. kapitola nazývá: Dosavadní stav bádání, prameny a literatura). O stavu bádání v otázce represí venkova v průběhu kolektivizace československého zemědělství se dovídáme taktéž jen okrajově.

Hlavní text práce má silně popularizační ráz. Navíc je v některých pasážích zavádějící. Autorka složité historické procesy příliš zjednodušuje, až bagatelizuje. Silně se projevuje formulační ledabylost autorky, kdy často není zcela zřejmé, co se snaží vyjádřit. Je nepřípustné redukovat problematiku obnovy ČSR v průběhu 2. světové války na pouhou neprozíravost (s. 15: „...*prvotní náznaky budoucího směřování poválečného československého zemědělství můžeme sledovat již od roku 1945, konkrétně od 5. dubna, kdy byl po předchozích moskevských jednáních mezi nepříteli prozíravými londýnskými exilovými politiky v čele s Eduardem Benešem a naopak dobře připravenou moskevskou komunistickou reprezentací...*“). Vůbec nebere v potaz silné postavení KSČ (potažmo SSSR) v otázce poválečné obnovy Československu dané objektivními skutečnostmi (podpora obyvatelstvem, odbojová činnost, osvobozování československého území Rudou armádou atd.). Autorka je přesvědčena, že jediným důvodem ke zrušení agrárníků po skončení 2. světové války, byl fakt, že se jednalo o stranu pravicovou, aniž by zřejmě chápala skutečné důvody jejího zrušení (s. 15.: „...*v rámci Národní fronty, koalice zakotvené přímo v Košickém vládním programu, mohly nadále existovat pouze strany středové a levicové, čímž došlo mimo jiné k zákazu obnovy vůbec nejsilnější prvorepublikové Strany agrární...*“). Nepřistoupení Československa k Marshallovu plánu (jehož název uvádí autorka chybně s písmenem ch) mělo odlišné příčiny než v textu uvedené: „...*v roce 1947 se systém Národní fronty dostal do hluboké krize. V souvislosti s vyhrocením vztahů mezi SSSR a USA bylo Československo nuceno odmítnout Marschallův plán na obnovu válkou zničeného hospodářství...*“). Šlo především o ještě užší přimknutí Československa k SSSR.

V textu se Judita Kožíšková neopírá o vlastní promyšlenou argumentaci, ale o zjednodušenou šablonu dualistického pojetí dobra a zla (soukromý rolník, charakter venkova X KSČ, kolektivizace), která prostupuje celou práci. Tuto svoji tezi se pak snaží podpořit fakty, jež si ale vykládá nesprávně. Místy dospívá až k příliš hypotetickým a nepodloženým spekulacím. Vidět v pozemkové reformě probíhající podle Košickém vládním programu prostředek k rozvratu československého venkova ze strany komunistů je přehnané (s. 16–17). Této pozemkové reformy „pouze“ KSČ využila k zisku sympatií u voličů. Komunisté neprosazovali přiděl do 30 ha, protože nechtěli posilovat velké selské podniky, naopak podporovali nejchudší rolníky, potažmo malé a střední selské podniky, u kterých byla pravděpodobnost, že tyto skupiny obyvatelstva budou KSČ z vděčnosti podporovat. Navíc v žádném případě nelze říci, že již v této době byla KSČ jasně rozhodnuta o převedení československé zemědělství na hospodaření sovětského typu. Ještě po únoru 1948 nebyli nevyšší českoslovenští představitelé komunistické strany plně přesvědčeni o vhodnosti tohoto způsobu hospodaření pro domácí prostředí. Rozhodl především až tlak z Moskvy. Také nelze spatřovat v zavedení povinných dodávek zemědělských výrobků po skončení 2. světové války za prostředek k destabilizaci poměrů na

venkově (s. 17). Bylo to nezbytné opatření k obnově státu, bez jehož zavedení by došlo k výrazným zásobovacím a hospodářským problémům.

Autorka si v textu často protirečí, což svědčí o nepříliš dobrém zvládnutí problematiky a snaze využívat fakta, tak jak se jí na daném místě zrovna hodí. Např.: s. 19: „...situace se tedy zdála být výhodná pro všechny vrstvy rolnictva a není tudíž divu, že stálo v době únorového převratu převážně na straně KSC.“ Na s. 21 sama autorka svůj předchozí výrok popírá, když uvádí: „...ovšem na venkově měla KSC stále příliš slabé pozice přímého zastoupení v rolnických a dalších organizacích, v nichž její příznivci tvořili především polo-rolníci a kovorolníci (vlastníci malých pozemků zároveň zaměstnaní v průmyslu). Naproti tomu střední a větší zemědělci zaujímali vůči politice KSC stále kritičtější postoje...“. Otázka podpory KSC ze strany rolníků v průběhu únorové vládní krize je poměrně komplikovaná a nelze vynést paušálně jednoznačný soud. Je pravdou, že řada rolníků KSC podporovala, na druhou stranu početná skupina především střeňích a velkých sedláků, či velkostatkářů byla stále orientovaná zcela opačně. Podle archivních pramenů rovněž velká část zemědělců vyčkávala, jak se situace nakonec vyvine.

Místo toho, aby bylo plně využito dnes nepřeberného množství dostupných publikací a studií věnující se problematice kolektivizace a jejichž počet každým rokem přibývá, omezuje se autorka pouze na již zmíněné práce Karla Jecha. Především většina 3. a 4. kapitoly je postavena hlavně na zmíněných dvou identických publikacích. Navíc použít Jechovu Kolektivizaci pro hutnost a styl výstavby textu není nejvhodnější. Také z těchto důvodů dochází u některých současných autorů specializujících se na kolektivizaci československého zemědělství k odklonu od této práce a k vymezení se vůči ní.

Autorka také velmi volně zachází s řadou pojmů. Uvedme například termíny malý rolník, sedlák a statkář, kdy jejich významy často zaměňuje. To opět svědčí o neúplném zvládnutí problematiky. Bylo žádoucí tyto pojmy v úvodu přesně vymezit. Zařazení zemědělce do majetkových skupin mělo v průběhu kolektivizace zásadní vliv na míru jeho perzekuce. Jako vhodné se jeví využít rozdělení platné již z doby před 2. světovou válkou, které strukturovalo rolníky následovně: hospodářství do 2 ha, malé selské podniky 2–5 ha, střední selské podniky 5–20 ha, velké selské podniky 20–100 ha a velkostatky nad 100 ha.

V bakalářské práci je zjevná přílišná inspirace prací Pavla Světlíka, která místy přechází až k podobnosti. Autorka často čerpá z totožného pramenu jako Světlík a navíc cituje stejný úryvek (Kožišková, s. 54: „...Byl jsem také na Hoříčkách, zeptejte se Basaraby (tou dobou obecní strážník na Hoříčkách, pozn. autorky), jaký byl hrdina, že mu vlasy vstávaly hrůzou na hlavě. A také u paní Sedláčkové a u toho...“; Světlík, s. 86: „...„Byl jsem taky na Hoříčkách. Zeptejte se Basaraby (v dané době obecní strážník v Hoříčkách, pozn. Světlík), jaký byl hrdina, že mu vlasy vstávaly hrůzou na hlavě,“ dozvěděli se naposledy...“ Obdobě nápadná podobnost se nachází na s.: 49, 50, 52, 54, 83 atd.

Je otázkou, zda autorka skutečně prameny uvedené u citovaných pasáží prostudovala. Pokud ano, proč při znalosti Světlíkovy práce nevyužívá jiné archivní materiály, nebo alespoň necituje ze zmíněné diplomové práce? Takto zbytečně pracuje s jiným autorem vytěženými archiváliemi a opakuje již řečené. Přitom se mohla vydat vlastním směrem a problematiku obohatit o nové informace. Kupříkladu by bylo přínosné a také v autorčiných silách vypátrat, jakým způsobem si agent Stejskal oběti svého přepadení vybíral. Jak Světlík, tak i autorka vesměs vykreslují přepadené pouze jako náhodné, do jisté míry nevinné oběti. Případně jako hlavní důvod jejich napadání Stejskalem uvádí držení střelných zbraní (tuto nepřesnost lze přisoudit přijetí dikce pramenů ze strany obou autorů). Příčiny Stejskalova jednání však byly podle všeho komplikovanější. Jako příklad lze uvést pravděpodobné důvody, které vedly „agenta“ k přepadení předsedy MNV v Mezilečí. Předseda Jiránek se v létě v roce 1951 aktivně zapojil do zinscenovaného soudního procesu s mezilečskými rolníky Berkou a Mertlíkem, jež byli odsouzeni do vězení za banální prohřešky. Nebylo toto jedním z hlavních důvodů k jeho přepadení? Nevybíral si agent Stejskal osoby, které se skutečně dopouštěly zlovu na zemědělci? Ať byly skutečné důvody jakékoliv, jejich zjištění může přinést kýžené odpovědi na některé otázky s kauzou spojené.

Jako žádoucí se jevílo rozšířit výběr pamětníků. Autorka měla oslovit potomky dalších odsouzených, kteří dodnes v Litoboři žijí. Měla se rovněž soustředit na svědectví nezúčastněných pamětníků jak z Litoboře, tak z okolních obcí. Řada jejich potomků zde žije dosud a je poměrně překvapující, jak přesné informace o kauze Teror Náchod mají. Jejich svědectví by umožnilo vyličit plastičtěji dané události. Autorka vidí fakta izolovaně. Kauzu chápe pouze jako prostředek pro zdárné združstevnění v obci Litoboř (s. 85, 107). Opomíjí, že cílem bylo zlomit odpor rolníků proti kolektivizaci (potažmo komunistické diktatuře) v celém regionu. Pokud by vyslechla pamětníky (především potomky starousedlíků z řad středních sedláků) z okolních obcí, zjistila by, že v souvislosti s Litoborí zavládl v jejich obcích strach a zděšení.

Bylo vhodné se alespoň pokusit opatřit svědectví „druhé strany“ (příslušníků SNB, komunistických představitelů okresu, ale i litobořských komunistů). Ač by se jednalo o úkol nelehký, spojený s nejistým výsledkem, jeho přínos by byl nezpochybnitelný.

Rovněž si zasluhovalo pozornost soustavněji sledovat další osudy aktérů kauzy (jejich věznění, návrat na svobodu atd.). Především peripetie uvězněných žen věrně ilustrují krutost tehdejší doby a bestialitu vězeňských dozorkyň.

Prostudovány měly být archivní prameny regionálního charakteru, které nejsou dosud řádně vytěženy (fondy ONV Náchod, OV KSČ Náchod atd.). Mimo jiné v zápisu ze schůze předsednictva OV KSČ v Náchodě z 2. ledna 1952 je za atentátníka označen Jirí Stejskal na místo Miloslava Stejskala. K této záměně jmen došlo nejspíše omylem, přesto si tato skutečnost zasluhuje pozornost.

V závěru si dovoluji zmínit ještě několik připomínek. Použití pojmu monstrproces není v souvislosti s Litoboří vhodné, neboť tato regionální kauza svoji úzkou medializací a výběrem odsouzených nenaplnuje znaky monstrprocesu. Příhodnější je použití označení zinscenovaný proces, či politický soudní proces atd. Sepsané vzpomínky Z. Horákové je nutno zařadit mezi archivní prameny, nikoliv mezi orální. V popisku přiložené mapy je chybně uvedeno dvakrát čp. 54 a není uvedeno čp. 59, kde bydlel Karel Rudolf. V odborné práci je nutno se vyvarovat hovorových výrazů (s. 49, 100 atd.). Jednou zvolený způsob citací je nutno udržovat v celém textu. To platí také pro způsob zkracování citací v poznámkách pod čarou.

Bakalářská práce Judity Kožíškové nepřináší oproti dosavadnímu bádání prakticky žádné nové poznatky. Navíc se jedná o text hutný, ve kterém se čtenář často těžko orientuje, což umocňuje zbytečně velký počet kapitol a podkapitol. Autorka se naopak měla pokusit o ucelenější výklad. Nutno ovšem říci, že při odhlédnutí od těchto nedostatků působí výsledný text poměrně kompaktně a naplňuje podmínky kladené na bakalářskou práci. Záleží tedy především na rozpravě při obhajobě, od níž se, předpokládám, bude odvíjet výsledný resultát komise.

V Hradci Králové dne 16. srpna 2015

Mgr. Pavel Horák